

D. RUSSO

STUDII ISTORICE GRECO-ROMÂNE

OPERE POSTUME

Publicate supt îngrijirea lui

CONSTANTIN C. GIURESCU

Profesor la Universitatea din București

de

ARIADNA CAMARIANO și NESTOR CAMARIANO

TOMUL I

Cu 25 de planșe afară din text

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ «REGELE CAROL II»

39, Bulevardul Lascar Catargi, 39

1 9 3 9

Izvoarele lui Codex Dimonie.

Izvoarele lui Codex Dimonie¹.

[Prima învățătură e fără început. Inceputul textului macedoromân de astăzi (*Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig*, 4(1897) p. 138) corespunde cu p. 377 din *Damaschin Studitul*, Θεσαυρός, Veneția 1742, și merge până la sfârșitul omiliei. În unele părți traducerea macedoromână e prescurtată. Omilia Studitului e o traducere după Ἰππολύτου Ρώμης: Λόγος περὶ συντελείας τοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν = Migne, *Patrologia gr.*, vol. 10 p. 904.

Damaschin Studitul

Θησαυρός, ed. 1742 p. 377-380

Inc.: Ἐσὺ ἕκαμες τοὺς Ἁγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, καὶ ὄλα τὰ οὐράνια τάγματα· ἐσὺ εἶσαι ἐκεῖνος ὁποῦ τρέμουν οἱ ἄβυσσοι· ὁποῦ φοβοῦνται ἢ βρούσες· ὁποῦ τρομάσουν τὰ ὄρη, ὁποῦ φρίσσουν οἱ κάμποι· ἐσὺ εἶσαι ὁ κτίστης καὶ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος κόσμου· ἐσὺ μᾶς ἔπλασες ἀπὸ τὴν γῆν· ἐσὺ ἐδημιούργησες τὰ ὄρατὰ καὶ ἀόρατα, ἀπὸ τὸ ἐδι-

Codex Dimonie

Jahresbericht, 4 p. 138-146
(f. 11-13b)

Inc.: τζέρου τήνε ἡλλφυτζέσση ἄγγελη σάχφάγγελη ντή τήνε τράμουρα μουντζαλλη σάτζάνηλε ντητήνε σκουλκουτεσκου παζλε αμά τήνε ἐστοση τζηνάτρουπουησσα νῶη ντουμνητζάλε τήνε λήτ σαα τούτε λλοῦκαρρα ατζέλε τζησθετου σαατζέλε τζηνουσθεντου σαα ηουβᾶ νουτηαφλάμου ατζζούνου ησηητός ητηςπουλληᾶτου μη ἄσφετζημου ατζέλε μπουνε ατζαηα

---

¹ Supt acest titlu dăm materialul cules mai de mult de regretatul nostru unchiu referitor la izvoarele lui Codex Dimonie, care material a rămas neprelucrat. Codex Dimonie se află astăzi printre manuscrisele necatalogate din Biblioteca Academiei Române.

κόν σου πρόσωπον σαλεύεται ἡ γῆ, ἐσὺ ἐπιθλέπεις ἐπὶ τὴν γῆν καὶ σείεται καὶ ἡμεῖς, πότε σὲ ἐθρέψαμεν, ἢ ἐποτίσαμεν, ἢ ἐντύσαμεν, ἢ ἐδεχθῆκαμεν, ἢ ἐκιτάξαμεν; τότε θέλει τοὺς ἀποκριθῆ ὁ φοβερὸς βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, λέγοντας μὲ ἰλαρότητα ἐπειδὴ ἐκάματε καλὸν εἰς ἕνα ἀπὸ τούτους τοὺς παρὰ μικροὺς ἀνθρώπους τοὺς πτωχοὺς, ἐμένα τὸ ἐκάματε ἐκεῖνο τὸ καλὸν διότι οἱ πτωχοὶ εἶναι ἐδικοὶ μου ἀδελφοὶ καὶ φίλοι.

Τότε ἐρεῖ καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ καταραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἤτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ etc.

Ἔτεροι λόγοι διαφόρων ἁγίων καὶ διδασκάλων. Τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ λόγος α'. Μέγιστος καὶ λίαν ψυχωφελής. Εὐλόγησον Πάτερ.

Μαργαρίται, ed. 1675 p. 255

Inc.: Δεῦτε, ἀγαπητοί, δεῦτε πατέρες καὶ ἀδελφοὶ μου, τὸ ἐκλεκτὸν ποίμνιον τοῦ πατρός, οἱ ἐσφραγισμένοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται· δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατε λόγον σωτήριον τῶν ψυχῶν ὑμῶν etc.

ντουμνητζάλε . . . ατούμτζηά βασλατζάκα καλήχηα καλήχηα ανηά νουήν φέτζητου μαλλα φέτζητου σουῶρφανλωρ μπόυνου μηά ατζέλμπούν ανηά ἡνλουφέτζητου κατζέ ουῶρφαννλλη σάντου αννή φράτζα σακουσουρήνηη σσναπῶη βαζλά ντζάκα ατζηλώρ τζησάν ντηνάστάνκγα τζητζάτζε τρού ἄγηουλ βάνγγέλληου μαθέον κε 25 στηχ. 41.

(ρουμεκα) σήρετε απεμένα ηκατηραμένη ης το πῆρ τω εδνηων τῶ ητημηζμένων δηατών δηῶβωλων κ. δηατους ανγγέλουστου.

(ελινηκα) πορέβεσσε απεμού ηκατηραμένη ηστοπηρ τὸ εδνηων τωημαζμένων τωδηῶβωλω κ. τῆς ανγγέλης αυτοῦ etc.

Αιστα διδαχιε σκαντα καντουκισστο (τη ἄγηουλ εφρεέμ) ἔτερη λῶγη δηαφῶρον ἄγηον κ. δηδῶσκαλον του αγῆου εφρεέμ λῶγως . . . α μεγηστός κ. λῆαν ψηχωφελής εβλόγησον πάτερ.¹ Jahresbericht, 4 p. 178—198 (f. 24 b—31).

Inc.: Βηνήτζα βρούτζα βηνήτζα τατανηη σαφράςλλη αννήη αληῶπτα κουπηα ατάτουλουη τζηχητζ σημνάτζα ὠῆλε αχρηστολουη βηνήτζα φουμηῶλλε σῆαςκουλτάτζα κγρέηου αξήτου πρη σουφλητλε αβῶῶστρε etc.

¹ Această didahie dela f. 24b — 27b este din Efrem Sirul Μαργαρίται ed. 1675, p. 255—257, iar dela f. 27b, 27 din Damaschin Studitul, Θεσαυρός, ed. 1742, p. 351: ὁ ἅγιος Ἰωάννης περιπατώντας, până la sfârșit.

Didahia cu viața Sfântului Antonie (Jahresbericht, 1 p. 8—51) este tradusă după un text grecesc de sigur; în Biblioteca Academiei Române se află un manuscris nr. 908 gr. al cărui text este foarte apropiat de versiunea macedoromână. Iată câteva rânduri dela început, cu toate greșelile de ortografie, spre comparație.

Ms. gr. 908 f. 1. din Bibl.
Acad. Rom.

... Ακοῦσατε μῆαν και θαβ-
μαστήν δηγγησιν, εὐλογιμένη χρι-
στηανή, περὴ τοῦ αγίου άντο-
νήου και περὴ τῆς ζωῆς αὐτοῦ
τοποδς ἤλθον δδέμων εἰς το κη-
λήον, τοῦ αγίου αντονῆου πρό-
ταργά ττηνῆκτα και ἔκρουσιν την
πόρταν τοῦ κηλήου etc.

Ioan Hrisostom, Περὶ μετανοίας,
Μαργαρίται, ed. 1645 p. 144—147

Inc.: "Ὡσπερ οἱ σπεῖραντες δὲν
ὠφελοῦνται, ὅταν ρίξουν τὸν σπό-
ρον εἰς τὴν στράταν, οὕτως οὐδὲ
ἡμεῖς ὠφελούμεσθιν λεγόμενοι χρι-
στιανοί, ἐὰν δὲν ἔχωμεν και τὰ
ἔργα νὰ ἀκολουθοῦν τὸ ὄνομα·
και ἐὰν θέλετε νὰ σᾶς φέρω ἀξιό-
πιστον μάρτυρα τὸν ἀδελφὸθεον
'Ιάκωβον λέγοντα: ἡ πίστις χωρὶς
τῶν ἔργων νεκρὰ ἐστι. etc.

'Επιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας (Jahresbericht, 5 p. 240—266, f.
68 b—79) este tradusă din Ποικίλη διδασκαλία ἤτοι 'Αλφαθητάριον

Codex Dimonie

Jahresbericht, 1 p. 8-22 (f. 48-57b)
Ααβτᾶτζα βωῆ φράτζα κρηστ-
στήννη σλῶμου ντηουρηά κλλε
ντηαγηοῦλ αντωνῆου ντηᾶζα σσκα-
κοῦμου σσᾶ ντηᾶ τρου κηλήα αλ-
λοῦη σσᾶς παλακάρησᾶ λάντου-
μνητζα νοῦᾶπτηα μηᾶ ἠλλδῆνε
δέμουλλου ντηλληᾶσοῦνα λλά οῦσ-
σα etc.

Αιστα διδαχιε τιν τζωι μαρι.

Jahresbericht, 5 p. 212 — 226
(f. 57 b—62 b)

Inc.: Αοβτζᾶτζα βῶηβλουη-
σῆτζα κρηστοστήννη σηλουᾶτζα
ντηοῦ ρηᾶκλλε σσασσηακηκασῆτζα
κγῆνε καουράτζαλλη ατζελλη τζη
σηᾶμνηα μηᾶνοῦλα φηλησηᾶσσοτε
λοῦκουρου κᾶν τοῦ σηαρροῦκα
σημνητζα πρητουκᾶλληουρη ασ-
σ τζε σσᾶ ἀνάα νοῦναφηληση-
ᾶσσοτε λοῦκοῦρρου κατζε νᾶκλλῆ
μάμου κρηστοστήννη σέστε καα-
βεμου σσαλου κάρᾶ τζῆςναγῆνα
ντουπᾶνοῦμα σσᾶ σσοτέ κα βρετζη
σηδᾶ αντούκγου ἀξῆτου σσηησῆ-
πῆτα μάρτουρηε ατᾶμουλλουη
φράτε ἠᾶκῶβη τζητζᾶτζε ἠπῆσστης
χωρης τῶνεργων νεκροδς ἐσση etc.

εὐρυμαθείας ἐν ᾧ εὐρίσκονται μαθήματα ὠφέλιμα ἵνα διδάσκωνται τὰ εἰς Τουρκίαν μικρὰ παιδία τῶν χριστιανῶν φιλοπόνως συγγραφέντα παρὰ τοῦ ἐν ἱερεῦσιν ἐλλογίμου διδασκάλου Πολυζώη Κοντοῦ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐν Βιέννῃ 1803 παρὰ Γεωργίῳ Βεντότῃ¹ (Învățătură variată sau Abecedar lesnicios în care se gădesc învățături folositoare pentru instruirea copiilor mici ai creștinilor din Turcia, scrise cu îngrijire de cel între preoți învățatul dascăl Polizois Contu din Ianina. Viena 1803, la Gheorghe Vendoti); a doua ediție Viena 1806, a treia ediție Viena 1818. Am afirmat greșit în *Elenizmul în România* p. 40 că originalul lui Dimonie e Darvari, Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας, fiind indus în eroare de un exemplar defectuos și fără titlu, pe care l-am atribuit lui Darvari (care a publicat la 1803 o carte supt acest titlu). Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, e titlul părții a doua din cartea de mai sus a lui Contu².

Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας. Περίοδος πρώτη. Ἡ ὁποία περιλαμβάνει 2262 χρόνους ἀπὸ τῆς πλάσεως τοῦ κόσμου ἕως τοῦ κατακλισμοῦ.

Ποικίλη διδασκαλία, ed. II, 1806 p. 15-53.

Ἐρ. Ποῖος ἔπλασε τοῦτον τὸν μέγαν κόσμον;

Ἄπ. Ὁ μόνος παντοδύναμος Θεός.

Ἐρ. Πότε τὸν ἔπλασε;

Ἄπ. Πρὸ πέντε χιλιάδων καὶ πεντακοσίων ὀκτώ χρόνων πρὶν

Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας περὶ ἡώδος πρώτη ἡώπια περιλαμβάνη 2262 ἔτη ἀποτῆς πλάσεως τουτῆσθη τουκόζμου εἰς του κατὰ κληζμοῦ.

Jahresbericht, 5 p. 240-266 (f. 68b-79).

Ἐρώτησις. Καρε οτετε ἀήστα ἔτα

α(πόκρισις) τουμνητῆά. καντου οτηάντε.

τηνήνθηα 5508 ντήφυταρῆα ἄ

χριστόλουη ανωστρουήη ησοῦς χριστος.

¹ A. Papadopoulos-Vretos, Νεοελληνική φιλολογία, Atena 1857, vol. 2 p. 127.

² Cartea lui Polizois Contu (ed. II din 1806) s'a tradus în românește de arhimandritul Nicodim Greceanul și s'a tipărit la Sibiu în 1811, supt titlul: *Învățături de multe științe*, vezi *Bianu-Hodoș-Simonescu, Bibliografia românească veche*, 3 p. 41—45; cf. și *Onisifor Ghibu, Din istoria literaturii didactice românești*, în *Analele Acad. Rom.*, secț. liter., ser. II, tom. 38 (1916) p. 83.

Damaschin Studitul Λόγος εἰς τὴν θεόσωμεν ταφήν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Θεσαυρός ed. 1742, p. 103—115.

Inc.: Τὰ κακὰ καὶ οἱ πειρασμοί, ὁποῦ συμβαίνουσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τρεῖς αἰτίας γίνονται ἢ ἀπὸ δοκιμῆν Θεοῦ, ὁποῦ δοκιμάζει ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, νὰ ἰδῇ ἂν καὶ εἰς τὸν κακὸν καιρὸν τὸν ἀγαπᾷ, ἢ μόνον εἰς τὴν εὐμεμερίαν του. etc.

Damaschin Studitul Λόγος περὶ φράσει εἰς τὰ εἰσόδια τῆς ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Λόγος ΙΓ'.

Θησαυρός, ed. 1742, p. 192—202.

Inc.: Πάλιν ἑορτή, καὶ πάλιν πανήγυρις. Ἐορτή, ὄχι ὡς τὴν ἔχθρην, καὶ ὡς τὴν προχθρην, ἀλλὰ ἑορτή μεγάλη καὶ θαυμαστή καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων

Αἴστα διδάχαι εστε α Ητιστολου τζουα τη παστοτε.

Jahresbericht 5, p. 266—296 (f. 79 b—90 b).

Inc.: Πράλληλε σὰ δέμουνλλη τζηήντρα ντροου ουᾶμηννη τητρήη ητήη σφάκου ητητρά δοκουμῆηαλ τη τουμνητζὰ ὄμλου σλουθηάτα ουνουάρα σσπρηηράου καντού εστε τῆσε βασίλβα τουμνητζα ἡμακάντου ἔστε ὄμλου τρού γγηνέτζα ἀτούμτζηα λούδα etc.

Διδαχια στα Μαρια καν σφέτζε σταμάρηα δηδαχῆα αλληῆη ἔστε σταησὸδῆα καὶ στουδηῆτου λόγος περὶ φράση ἡς τὰ ησῶδῆα τῆς ηπερηευλογημένης δεσπῆνης ημῶν Θεοτόκου καὶ ἀῆπαρθένου μαρῆας λόγος ΙΓ.

Jahresbericht, 6 p. 86—114 (f. 91—101 b).

Inc.: Νναπώη σσάρμπατουάρε σσανάπη παναγγῆρρου σάρμπατουάρε νούκα σαρμπατουάρηα τηαέρη σσκάττηαουλτάτζα μὰ σάρμπατουάρε μάρε σσὰ κου μάρε

Dimonie puțin mai jos, p. 250 (f. 72, 1): iată partea corespunzătoare din originalul grecesc:

Ἐρ. Πόθεν κατάγεται αὐτὸς ὁ λαός;

Ἄπ. Ἄπὸ τὸν Σῆμ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοὺς ἀπογόνους ἐκατάγετο ὁ Ἄβραάμ, τὸν ὁποῖον ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν Οὔρ τὴν πόλιν τῶν Χαλδαίων εἰς τὴν γῆν Χαναάν.

(Intrebare: De unde se trage acest popor.

Răspuns: Din Sim dela descendenții căruia se trăgea Avraam, pe care l-a chemat Dumnezeu din cetatea Haldeilor Ur în pământul Hanaan) Ποικίλη διδασκαλία, ed. 2, p. 7—8, ed. 3, p. 41—42.

πρόξενος· διότι και αἱ ἑορταὶ και αἱ πηναγύρεις τῶν ἄλλων ἀγίων ὠφέλιμαὶ εἶναι και ἄγιαὶ, ἀλλὰ τῆς Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τὴν ὁποίαν σήμερον ἑορτάζομεν, εἶναι τιμιωτέρα και θαυμαστοτέρα etc.

Damaschin Studitul Διήγησις μερικῶν θαυμάτων και ἱστοριῶν τῶν γεγονότων παρὰ τῶν παμμεγίστων ταξιαρχῶν Μιχαήλ και Γαβριήλ. Λόγος ΙΗ΄.

Θησαυρός, ed. 1742 p. 247—273.

Inc.: Εἰς τρεῖς τάξεις εἶναι μειρασμένα τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ εὐλογημένοι χριστιανοί· εἰς νοητά, εἰς αἰσθητά, και εἰς μικτά· και αἰσθητὰ μὲν λέγονται ὅσα βλέπονται μὲ τὰ ὀμμάτια, και πιάνονται μὲ τὰ χέρια, και καθολικά, ὅταν καταλαμβάνονται μὲ ταῖς πέντε αἰσθησεὶς τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν ὄρασιν, μὲ τὴν γεῦσιν, μὲ τὴν ἀκουήν, μὲ τὴν ὄσφρησιν και μὲ τὴν ἀφήν, ἐκεῖνα εἶναι και λέγονται αἰσθητά, ὡσάν ἢ πέτραις, ὡσάν τὰ ξύλα, ὡσάν τὰ δένδρα και ὡσάν ἄλλα τινά etc.

Διδασκαλία προτρεπτικὴ περὶ νηστείας λεχθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Δαμασκηνοῦ τοῦ ὑποδιακόνου και Στουδίτου, τῆ Κυριακῆ ἐσπέρας τῆς ἀποτυρώσεως. Λόγος ΙΣΤ΄.

θάβμα σσά ἀξήρηρα αουᾶμηννλλόρου πρῶξενος κατρατζέ σσά σαρμπατώρρα σσα πανάγγήρηρα ἀλαντόρη ἀγγελη πμοῦνε σάντου σσα ατζζουτόρου λληᾶβέμου ηληᾶκύμου σάρμπατουαρηα ακουράτηλληη ττηστᾶμαρηε κᾶρε ᾶζα ὄγηουρτασίμου ἐστε καμᾶ τηννησήτα σσά κᾶμα κούθαβμε etc.

Διδαχια αλ Γβρλ κ. στουδήτου δηῆγησις μερηκῶν θαυμάτων κ. ηστωρηῶν τῶνγεγωνωτων παρὰ τῶν πᾶμμέγηστον ταξιαρχῶν μηχαήλ κ. γαβρηηλ λῶγος.

Jahresbericht, 6 p. 114—150 (f. 102—117).

Inc.: Πρὴ τρέη πάρτζα σάντου μπαρτζᾶτα ζνουήτηλε ἄλ ττουμνητζᾶ ηβλουησίτζαλλη ττηκρησστήνηη ἡς νωήτα ἡς ἐθητα και ἡς μηκτά κ. ἐστητητα μὲν λέγωντε ὅσαδλέποντε μεταωμάτηα και πῖανωντε με τᾶ χέρηα κ. καθωληκᾶ ὅσᾶν καταλανβάνουντε με τέσ πέντε ἐσθησεὶς τουανθρωπου μετήν ὄρασιν μετήν γγεύσιν με τὴν ακῶην μετήν οσφρησιν κ. με τὴν αφήν εκύνα ἦνε κ. λέγωντε ἐσθητα ὡσαν ηπέτρες ὡσαν ταξήλα ὡσαν τὰ δέντρα κ. ὡσαν ἄλα τηνα etc.

Διδαχια απαρεινλορ λεχθήσα παρὰ του ἐν μοναχῆς ἐλαχίστου ταμασσκύνου τουηπῶ δηακόνω κ. στουδίτου τηκυρηακῦ ἐσπέρας τῆς ἀπότηρώσεος λῶγος ΙΕ.

Θησαυρός, ed. 1742 p. 229-236.

Jahresbericht, 6 p. 150-172
(f. 117b-125b).

Inc.: Συνήθεια ἔχουσιν οἱ βασιλεῖς, εὐλογημένοι χριστιανοί, ὅταν μέλλωσι νὰ στείλουν τοὺς στρατιώτας εἰς τὸν πόλεμον, στέκονται καὶ τοὺς παραινοῦν καὶ τοὺς καθοδηγοῦν, καὶ μὲ τὰ λόγια τους κάμνουνας καὶ καταφρονοῦν τὸν θάνατον ἀνάμεσον δὲ τῆς καθοδηγίας ἐκείνης τάσσουσι καὶ χαρίσματα καὶ δωρίσματα etc.

Inc.: Ααττετα αου αμηραράτσαλλη σίλογησίτζα κρήστοτήνη γκαννττου βασπιτρηάκα ουάστια λλάμπατηάρε σάττου σάλληνηθάτζα σάλλασποῦνε ττήτοῦτε κάμουάρτε καὶ χάρήζματτα ττήτοῦτε βασλλαττούκα ἀμηντε etc.]